

מלאכת הוצאה מחפשת משמעות

הוצאה, מלאכת הבסיס של השבת / עזרא סילטון

- ❖ מברוא
- ❖ המשנה הראשונה של המסכת
- ❖ מהו מקומה של הוצאה כאן?
- ❖ אפיון מלאכת הוצאה
- ❖ מקור מלאכת הוצאה
- ❖ שבת המן – השבת הראשונה של עם ישראל
- ❖ קריאת מלאכת הוצאה בדרך חדשה – תירוצים לקושיות התוספות
- ❖ מלאכת הוצאה – המלאכה הכי טובה שיש
- ❖ סיום – משמעות מלאכת הוצאה בשבת של היום

מברוא

כל הלומד את מסכת שבת נתקל בכך שהסדר של המסכת מאוד משונה. המסכת נפתחת במשנה המדברת על מלאכת הוצאה, אך בהמשך המסכת כלל המלאכות לא נזכרות עד לפרק שביעי. על נקודה זאת עמדו הרבה מהראשונים.

תחושה עמוקה היתה לי כי העובדה שהמסכת מסודרת באופן כל-כך מוזר באה ללמד מסר גדול ועמוק על כל המסכת ועל כל אופי השבת בכללי. תוך כדי הלימודים בישיבה הצלחתי ללמוד ולדוש בדברי האמוראים והראשונים על מלאכת הוצאה. מתוך הלימוד סללתי דרך שלדעתי מסבירה באופן מאוד יסודי את הסיבה לסדר המשונה של המסכת ואת המסר המתגלה מכך על השבת כולה.

המשנה הראשונה של המסכת

מתניתין יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ. כיצד? העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים, פשט העני את ידו לפנים ונתן

לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העניי חייב ובעל הבית פטור:

פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה והכניס בעל הבית חייב והעני פטור:

פשט העני את ידו לפניו ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורין פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה או שנתן לתוכה והכניס שניהם פטורין (משנה, שבת א, א).

המשנה הראשונה פותחת במצבים שונים בין עני ובעל בית. לכאורה מסופר פה סיפור תמים על עני המקבל צדקה מאדם אמיד - בעל הבית. במשנה מופיעים הרבה פרטים קטנים, למשל על אילו הוצאות והכנסות חייבים ועל אילו פטורים. בפרק שביעי במסכת שבת, פרק כלל גדול המתחיל בדף עג ע"א, מופיעה רשימה של ל"ט מלאכות שעליהן מתחייבים עונש סקילה במזיד וכתר בשוגג. המלאכה האחרונה המופיעה ברשימה היא "המוציא מרשות לרשות", וניתן להסיק שהמלאכה שהמשנה הראשונה מחייבת עליה היא מלאכת הוצאה. תוכן המשנה פה מאוד מוזר ולא מובן, למה לא נקטה המשנה באופן פשוט יותר שהמוציא מרשות היחיד לרשות הרבים חייב. נראה על כן כי המשנה באה לבשר בשורה מסוימת.

מהו מקומה של הוצאה כאן?

מיד שואלים תוספות על המשנה מה עניין מלאכת הוצאה בתחילת המסכת:

מתני' יציאות השבת שתים שהן ארבע - הקשה ריב"א דדיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות אחר פרק כלל גדול לקמן (שבת דף עג). דהתם קתני אבות מלאכות מ' חסר אחת וקתני הוצאה לבטוף והוה ליה להתחיל כסדר בדברים דמיירי בע"ש מבעוד יום כגון לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה (תוס', שבת ב ע"א).

ריב"א מניח כאן שאלה לעורך המשנה. מסכת שבת לכאורה מסודרת בסדר הכרונולוגי. המשנה הבאה בפרק פותחת בדברים האסורים בערב שבת. לאחר מכן היא מתחילה לדבר על הדברים המתרחשים בכניסת השבת (עם חשיכה), דברים

המתרחשים בשבת עצמה ורק לאחר מכן את המלאכות האסורות בשבת. כפי שצוין, המלאכה האחרונה ברשימת ל"ט המלאכות היא מלאכת הוצאה. ריב"א תמה למה ערך עורך המשניות את המשנה הראשונה, המתעסקת במלאכת הוצאה, בפרק הראשון של מסכת שבת, ולא בפרק כלל גדול – שם מופיעה רשימת המלאכות.

התוספות הציעו ארבע תשובות שונות:

ריב"א: לעורך הגמרא היה חביב להקדים את המשנה הזאת למסכת כיוון שיש בה הרבה דינים, כגון הוצאה והכנסה של עני ועשיר, שנים שעשאוה וידו של אדם כד' על ד'. כל אלה הם כנראה עקרונות חשובים וסנטימנטליים לכל המסכת לפי ראות עיניו של עורך הגמרא.

תירוץ זה, אמנם טוב אך עדיין מצמיח קצת קושי, כיוון שעורך הגמרא יכול היה להתחיל עם הוצאה בתחילת פרק שביעי, לפני כל שאר המלאכות, והיה ניתן ללמוד את אותם עקרונות חשובים כמו שנלמד בפרק ראשון. למה יש צורך להזכיר הוצאה בפרק ראשון דווקא?

ר"ת (1): העובדה שמלאכת הוצאה פותחת את המסכת לא צריכה להפתיע אותנו כיוון שמוצאים פעמים נוספות שהגמרא לא נקטה כסדר הפסוק בתורה או הסדר הכרונולוגי, וזהו לא קושי אמיתי. תירוץ של רבינו תם הוא חלקי, מכיוון שבמסכתות אחרות ההנחה הסבירה היא שיש סיבה טובה להתחיל לא כסדר הפסוק ולכן גם פה במסכתנו נצרך תירוץ טוב יותר למה לא להתחיל כסדר. לדעתי, זה גם מוכח מכך שרבינו תם עצמו נזקק לתרץ תירוץ נוסף.

ר"ת (2): עורך המשנה פתח את משנת ההוצאות כדי להביא באופן רציף את המשנה הבאה, שבה כתוב "אל יצא האיש במחטו בערב שבת", כלומר משום שהמשנה הבאה מדברת על הוצאה, התחיל העורך להתעסק במלאכת הוצאה. הדחיה לתירוץ זה מופיע בתוספות עצמו, שהרי לכאורה היה צריך גם להתחיל במלבן, כיוון שבמשנה שאחריה מופיע האיסור לתת כלים לכובס לפני השבת.

תירון 4 (מחבר התוספות): הוצאה היא מלאכה גרועה ולכן היא נשנתה בתחילת המסכת. המושג, הוצאה - מלאכה גרועה, הוא מושג המופיע בראשונים בווריאציות שונות ויורחב עליו בהמשך.

נראה שאף אחד משלושת התירוצים הראשונים אינו עונה באופן מלא על הקושיה החזקה של ריב"א.

אפיון מלאכת הוצאה

התוספות הרביעי בשבת דף ב ע"א מופיע כהמשך ישיר לתוספות הראשון בעמוד ב. הם הציעו שהוצאה היא מלאכה גרועה, ולכן היא נשנתה בתחילת המסכת. תוספות הסבירו כך:

משום דהוצאה מלאכה גרועה היא דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י...

ותדע מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה כדנפקא לן בריש הזורק (לקמן שבת דף צו: ושה) מויכלא העם מהביא ובספ"ק דעירובין (דף יז:): נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן אל יצא איש ממקומו אל יוציא והתם פירשתי והיינו משום דמלאכה גרועה היא...

וכן בכל תולדות דאבות מלאכות לא חיישינן שיהא במשכן אלא אבות בלבד ובתולדות דהוצאה בעי' שיהא במשכן (תוס' ב ע"א ד"ה פשט בע"ה את ידו).

תוספות טוענים שמלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה משלוש סיבות:

1. למלאכת הוצאה אופי מוזר, דווקא העברה מרשות הרבים לרשות היחיד.
2. כמות הפסוקים שמהם למדה הגמרא את המקור למלאכת הוצאה.
3. הגמרא מחפשת למצוא את תולדות הוצאה (זריקה והכנסה) במשכן, בניגוד לכל שאר המלאכות, שלהן הגמרא לא נצרכה למצוא מקור במשכן אלא מסברה בעלמא.

משלוש סיבות אלו מסיקים תוספות שהוצאה היא **מלאכה גרועה**.

ראשונים ואחרונים נוספים הלכו בכיוונם של התוספות, וטענו כי מלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה, אך בשונה מתוספות טענו את טענתם באופן אחר. דוגמה לכך היא טענת הרשב"א:

שהיא מלאכה גרועה, שאילו פינה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מיניה מרשות לרשות חייב, מה שאין כן בשאר כל המלאכות שאינן אסורות אלא מצד עצמן באיזה רשות שתעשה.

הרשב"א טוען שמלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה מכיוון שיכול אדם להוציא שיעור מזערי מרשות לרשות ולהתחייב, בעוד שאדם יכול לסחוב כלי כבד מאוד מאה פעמים הלוך וחוזר באותה הרשות ולא להתחייב. טענת הרשב"א מבוססת על אחד משני כיוונים:

1. כמות התזוזה שיכול האדם לעשות מבלי להתחייב לעומת תזוזה מועטה מרשות לרשות המחייבת אותו במלאכה.
2. טורח האדם בנשיאת החפץ היא כלל לא פקטור חשוב במלאכה.

כיוון שלישי מציע האור זרוע:

והמוציא - לקמן בפרק הזורק בעי הוצאה היכא כתיבה, ולא בעי למילפה ממשכן אף על גב דהויא במשכן, משום דמלאכה שאינה חשובה [היא], דמה מלאכה עשה שהוציאו מרשות? מעיקרא חפץ והשתא נמי חפץ! כך פירש רבנו תם (אור זרוע חלק ב, פב).

האור זרוע מציע סברה מתבקשת מאוד על דעת רבינו תם. ההסתכלות על יסוד משותף לכל המלאכות מביאה לידי מסקנה שהיסוד המשותף לכולם הוא היצירה בשבת. במלאכת הוצאה לא נמצא יסוד היצירה. "מעיקרא חפץ והשתא חפץ". טוען האור זרוע שגם מסברה, המודעות לכך שמלאכת הוצאה היתה במשכן לא היתה אוסרת מלאכה זו מכיוון שאין בה שום ממד מייצר.

ניתוחים נוספים הובאו להגדרת הגריעותא של מלאכה זו. ההגדרות הללו כולן מפרידות בתכלית בין מלאכת הוצאה לבין שאר מלאכות שבת.

מקור מלאכת הוצאה

תוספות מבחינים בנקודה לשונית מעניינת ומשונה במשנה. למה נקטה המשנה לשון "יציאות השבת"? היה מצופה שהמשנה תשתמש בלשון "הוצאות בשבת" או בלשון הדומה לה. מכאן מסיקים התוספות שהמשנה נקטה לשון המקרא, בפסוקים של פרשת המן, שם נמצא כתוב: "אל יצא איש מקמו ביום השביעי" (שמות טז, כט), ומפרשים: "אל יצא - אל יצא איש עם הכלי ללקט מן". על פי הנחתם של תוספות נראה שהם מבינים כי המקור למלאכת הוצאה הוא בפסוק "על יצא איש ממקומו".

לעומת זאת, במקום אחר כתוב:

הוצאה גופה היכא כתיבא? א"ר יוחנן דאמר קרא: "וַיֵּצֵאוּ מִשֶּׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה", משה היכן הוה יתיב? במחנה לוי, ומחנה לוי רה"ר הוא, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרה"י דיכחו לרה"ר. וממאי דבשבת קאי? דילמא בחול קאי, ומשום דשלימא לה מלאכה, כדכתיב: "וְהִמְלֵאכָה הָיְתָה דָּיִם וְגו'"?! גמר "העברה" "העברה" מיוה"כ: כתיב הכא: "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה", וכתיב התם: "וְהִעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה", מה הלן - ביום אסור, אף כאן - ביום אסור (שבת צו ע"ב).

הגמרא עוסקת במלאכת הזריקה שהיא תולדתה של מלאכת הוצאה.¹ הגמרא שואלת מה המקור למלאכת הוצאה, ותשובתה מהפסוק "ויצו משה ויעבירו קול במחנה", שמסתיים במילים "וַיִּפְלֵא הָעָם מִקְבֵּיא" (שמות לו, ו). הגמרא מספרת על כך שמשה עמד במחנה לוי, שהיא רשות היחיד, וישאל עמדו במחנה ישראל, רשות הרבים. הגמרא מתארת את משה אומר לעם להפסיק להביא מתנות למשכן.

¹ בגמרא בדרך צו ע"ב, לפני השאלה מה המקור להוצאה, נתון כהנחת יסוד שזריקה היא תולדה של הוצאה. רש"י מעיר שם שראוי שהיא תהיה מלאכה לעצמה, אך כיוון שהיא לא נמנתה בל"ט האבות, הגמרא היתה צריכה להגיד שהיא תולדה של הוצאה. אולם במשנה בעמוד א כתוב מקור למלאכת זריקה במשכן, ואם כן, לכאורה זו אינה תולדה שהרי אנחנו לא רגילים לראות מקורות לתולדות במשכן. כל זה כבר תלוי בדיון אחר, כיצד מסבירים את היחס בין אבות לתולדות, דיון שבו לא נעסוק (להרחבה: שבת צו ע"ב; ע"א).

מוכיחה הגמרא שדבר זה היה בשבת על ידי גזרה שווה מיום כיפור. כלומר רצה משה למנוע מעם ישראל את מלאכת הוצאה שלא לצורך.

מהגמרא הזאת, למד הרמב"ם את המקור למלאכת הוצאה:

ההוצאה מרשות לרשות - מלאכה מאבות המלאכות היא. ואף על פי שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו, הרי הוא אומר בתורה (שמות לו ו) "אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּפְלֵא הָעַם מִהָבִיא" (רמב"ם שבת יב, ח).

הפני יהושע (פנ"י שבת יא) מקשה על כך כמה קושיות: למה מופיע המקור להוצאה רק בדרך צו ע"ב כאשר עוסקת הגמרא בזריקה שהיא רק תולדת מלאכת הוצאה? לכאורה היתה הגמרא צריכה לשנות את המקור כבר במשנה הראשונה במסכת, שעוסקת כפי שצוין במלאכת הוצאה, וגם אם לא נשנה המקור בפרק ראשון, היתה צריכה להישנות בפרק כלל גדול.

קושיה נוספת בפני יהושע היא מה שהופך את שאלת מקור ההוצאה להרבה יותר דרמטית. הפני יהושע אומר:

ועוד דמאי מקשה היכא כתיבא הא כתיב להדיא בפרשת המן אל יצא איש ממקומו ומוקמינן לה להוצאה (שם).

לכאורה מה שמניח כאן הפני יהושע בפשטות הוא כלל לא פשוט. הפני יהושע אומר שהמקור להוצאה הוא מפרשת המן. הפני יהושע מסיק בסופו של דבר שעיקר הוצאה נלמדת מ"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". הוא מסביר שהפסוק מדבר על כך שעם ישראל היו יוצאים עם הכלים וזהו עיקר הוצאה.

סביר להניח שהפני יהושע הניח את הנחתו מהגמרא בעירובין דף יז ע"ב. הגמרא דנה מה לומדים מהפסוק על יצא איש ממקומו ביום השביעי. בהווה אמינא של הגמרא לומדים הוצאה, אל יצא - אל יוציא. אך מגיע רב אשי והופך את הסוגיה. רב אשי אומר למסקנה שהלימוד שלומדים מפסוק זה הוא איסור תחומין שהוא האיסור לצאת מחוץ לתחום שבת- אלפיים אמה. למרות המסקנה של הגמרא, התוספות פוסקים את ההווה אמינא של הגמרא שבאמת הוצאה נלמדת מהפסוק

הנ"ל. הם מוכיחים את שיטתם ומסבירים שהמסקנה של הגמרא, שהפסוק מדבר על תחומין, היא רק אסמכתא.²

מקור נוסף להוצאה נמצא בהוריות:

תנן יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות לרשות פטור ואמאי הוצאה הא כתיבא לא תוציאו משא מבתיכם (הוריות ד ע"א).

מסורת הש"ס: נ"א (נוסח אחר) אל יצא איש ממקומו (שם).

לפי הגרסה הזאת במסורת הש"ס מונחת כאן הוכחה גמורה לכך שהוצאה נלמדת מאל יצא.

עניין נוסף הוא הדגש המרכזי הניתן למלאכת הוצאה. כאשר הגמרא בהוריות מחפשת דוגמה למלאכה ממלאכת שבת היא בוחרת דווקא בהוצאה. אם זוהי מלאכה גרועה לכאורה היה זו הדוגמה האחרונה שהיתה צריכה הגמרא לבחור. עצם העובדה שהגמרא בוחרת דווקא במלאכת הוצאה כדוגמה למלאכה, מוכיחה שהיא המלאכה הכי חזקה וטובה ממלאכות שבת, ועל כך יורחב בהמשך.

מקום נוסף בו עוסק הש"ס במלאכת הוצאה הוא בפסחים פה ע"ב. הסוגיה שם מגיעה למסקנה שאדם שאינו חייב עד שיניח. בהמשך הדיון, הגמרא אומרת שמלאכת הוצאה כתובה בעניין שבת בתורה. תוספות מוכיחים מכאן את טענתם

² הסוגיה בעירובין דנה האם לוקים על לאו שניתן לאזהרת בית דין. איך יכול להיות שלוקים, הרי הפסוק מתייחס ללאו הניתן לאזהרת בית דין ועליו לא לוקים. בהווה אמינא של הגמרא ההנחה היא שהפסוק מתייחס להוצאה ולכן זהו לאו שניתן למיתת בית דין (הוצאה היא אב מלאכה שממיתין עליה). נראה למסקנת הגמרא שלוקים כיוון שהפסוק מדבר על תחומין ולא על הוצאה. התוספות בדיבור המתחיל "לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין" טוען שבאמת הפסוק הוא אל יצא עם הכלי ולכן באמת מדובר פה על הוצאה. התוספות מקשים כמה קושיות. (1) אם מהתחלה אנו מדברים על תחומין למה בכלל להזכיר כאן לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין. כנראה שהגמרא ידעה שמדובר פה על לאו של "אל". מה תוקף הקושיה הזאת בכלל הרי רבי עקיבא סובר תחומין דאורייתא ואם הוא בא להוכיח מפה שצריך להגיד שתחומין דרבנן הרי שרב אשי כבר מסכים לכך. (3) בשאר המקומות בש"ס מוכח שלומדים הוצאה בשבת מהפסוק של אל יצא. מכל קושיותיו של תוספות הוא קורא את הסוגיה מחדש. גם לרבי יונתן (ההוא אמינא של גמרא) וגם לרב אשי (מסקנת הגמרא) הוצאה נלמדת מאל יצא. רבי יונתן אומר שגם למי שדורש תחומין דאורייתא עדיין לא לוקים כיוון שהפסוק מדבר גם על הוצאה. רב אשי דוחה אותו ואומר שלמרות שנלמד מהפסוק הוצאה באמת, מכיוון שלשון הפסוק מתייחס ליציאה גרידא (כתוב יצא ולא יוציא), לוקים למרות שלומדים גם הוצאה בשבת.

כי המקור למלאכת הוצאה היא מפרשת המן. הוכחתם נובעת מכך שהמקור היחיד בתורה שבו מדובר על איסור הוצאה הוא בפסוק "אל יצא איש" ולכן מתחייב שהמקור לאיסור הוצאה באמת מגיע מתורת המן - אל יצא איש ממקומו ביום השביעי.

בשלב זה, נראה שיש סתירה בין שני מקורות ללימוד מלאכת הוצאה משני פסוקים שונים. האחד כפי שנאמר בשבת צו ע"ב, מהפסוק "ויכלא העם מהביא". השנייה כפי שצוין בכל שאר המקומות: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". כדי לפתור את הסתירה אציע הצעה אשר יש לה רמזים בתוספות.

חשוב לדעת שהיו גם ראשונים שלמדו את איסור הוצאה מהפסוק מירמיהו "ולא תוציאו מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (ירמיהו יז, כב). כך גם למד הירושלמי. הירושלמי צעד בכיוון אחר ובמקום לנסות למצוא מקור למלאכת הוצאה הם מצאו מקור לכך שחייבים על מלאכת הוצאה.

הפני יהושע מציג סדרה של קושיות טובות מאוד על המקור להוצאה בדף צו ע"ב, שנראות בלתי ניתנות לפתירה וגישור. וכן בפשט הפסוקים בויקהל אין שום רמז לכך שמשה ציווה על העם להפסיק להביא חפצים למשכן כדי שלא יעברו על מלאכת הוצאה, אלא דבר הרבה יותר פשוט. עם ישראל כבר הביא כל כך הרבה תרומות למשכן וכבר, היה עודף יתר שאין מה לעשות איתו, ולכן משה מצווה את העם להפסיק להביא. כמו שמוכיח הפני יהושע, אין שום הכרח שהדבר הזה קרה בשבת, ולכן מאוד דחוק להגיד שזהו המקור הבלעדי למלאכת הוצאה.

הצעתי היא משהו בין שיטותיהם של התוספות, פני יהושע והרמב"ם לבין שיטת הירושלמי. באמת מקור מלאכת הוצאה נלמדת מהפסוק "אל יצא". עם זאת, לולי הלימוד בדף צו ע"ב מהמשכן, לא היה ניתן להגדיר את איסור הוצאה כמלאכה מל"ט מלאכות שחייבים עליה בשבת. כפי שכתוב כעיקרון חוזר בכל מסכת שבת, ל"ט המלאכות שאסרו חכמים הן דברים שהתרחשו במשכן. לכן לדעתי היה צריך להביא את הלימוד הזה בדף צו ע"ב כדי לחייב את הוצאה כמלאכה מל"ט מלאכות שבת, ולא בתור המקור בתורה לאיסור של הוצאה באופן כללי.

שבת המן - השבת הראשונה של עם ישראל

אחרי המסקנה שמקור מלאכת הוצאה היא מהפסוק "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", קריאת הפסוקים בפרשת המן מקבלת השראה ופירוש אחר:

וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם:

וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם מִשְׁנֵה שְׁנֵי הַלֶּמֶךְ לְאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּדּוּ לְמִשְׁהָ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דָּבַר יִקְנֹק שְׁבֵתוֹן שְׁבֵת קֹדֶשׁ לִיקְנֹק מִחֵר אֶת אֲשֶׁר תֹּאפּוּ אִפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בְשֵׁלוֹ וְאֶת כָּל הָעֵדָף הַנִּיחֹו לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֶּקֶר: וַיִּנְיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֶּקֶר פֶּאֶשֶׁר צָוָה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרָמָה לֹא הִיָּתָה בּוֹ:

וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן הָעֵם לְלֶקֶט וְלֹא מִצְאוּ: ס וַיֹּאמֶר יִקְנֹק אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָּה מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתַי: ראו כי יקנוק נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** (שמות טז, ה; כב-כד; כז-ל).

עם ישראל יצא ממצרים ונח במדבר. פרשת המן היא המקום הראשון שבו מופיעה השבת. זוהי השבת היחידה המתוארת בעם ישראל ללא משכן או מקדש, הקב"ה מוסר למשה כי הוא יוריד לעם ישראל מן מהשמים, ולאחר מכן מוסר הקב"ה מסר נוסף למשה, שביום השישי הוא יוריד לעם ישראל מן כפול. כרגע הדבר מצוין רק בתור עובדה ללא סיבה מהותית.

כמה פסוקים לאחר מכן מתואר שעם ישראל יוצא למדבר ביום השישי ואוסף מנת מן כפולה. הנשיאים מופתעים וניגשים למשה אך משה מרגיע אותם ואומר להם שביום שישי יורד כפליים. הפעם, משה גם מציג סיבה מהותית למנת המן הכפולה: משה אומר שמכיוון שמחר יום שבת, עם ישראל מקבל מן כפול, אחד לשישי ואחד לשבת. משה מצווה את העם לאכול בשבת את המנה הכפולה שלא הבאישה כמו בשאר הימים, שבהם המן הנותר הבאישי ולא היה ניתן לאכול ממנו.

אחר הציווי לאכול את המן הכפול ביום השבת משה מציב עובדה: לא יהיה מן היום, בשבת. בפסוק הבא מסופר שבכל זאת העם יוצא ללקוט ואכן, כמו שאמר משה, הם לא מוצאים שום מן. הקב"ה כועס: "עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי". לכאורה הכעס הזה לא מובן ואפילו תמוה. במה חטאו עם ישראל? לא היה שום ציווי לא ללקוט מן ביום השביעי, היתה רק אמירה עובדתית של משה שלא יהיה מן ביום השביעי. יש פרשנים שסברו שעם ישראל למדו את הלכות שבת במרה³ ולכן היו צריכים לדעת לא לצאת ללקוט מן בשבת. בין כך ובין כך, נראה בפסוקים שהקב"ה "מחדש" גזרה על העם: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". מה הציווי בפסוק? האם אסור לצאת בכלל מהבית בשבת? האם יש תחום מסוים שאסור לצאת אליו? או האם בעצם האיסור הוא רק לצאת כדי ללקוט אוכל, או למטרה תועלתנית אחרת?

פסוק לאחר מכן כתוב "וישבתו ביום השביעי". נראה שעצם השביתה של העם בשבת הזאת והעיקרון שעליו היא מבוססת היה איסור היציאה. הנה נראה שהשבת הראשונה של עם ישראל במדבר ללא משכן התאפיינה על ידי זה שלא הוציאו והכניסו מן לבתיהם. בנוסף נראה שבשבת הראשונה של עם ישראל, השבת ללא המקדש, יש איסור אחד על העם, וזהו איסור הוצאה.

התזכורת הראשונה של שבת בתורה נמצא בסוף פסוקי בריאת העולם. אציג את הדרך שבה אני קורא את הפסוקים הללו:

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שַׁבָּת מְכָל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת (בראשית ב, א-ג).

נראה בפסוקים אלה שאלוקים ברא את העולם בשישה ימים, והפסיק ביום השביעי. כמובן שיש בשבת ממד של ברית שלנו עם הקב"ה. כמו שהקב"ה שבת ביום השביעי, כך גם אנחנו.

³ עיין רמב"ן על שמות טו, כה.

התיאור הוא של אלוקים שיצר את העולם בשישה ימים ונח ביום השביעי. לכן גם אנו מסיימים ליצור ביום השביעי. אם מסתכלים על הבריאה בממד כזה, מובהר למה תוספות כינו את מלאכת הוצאה - מלאכה גרועה, אין בה שום ממד של יצירה.

מנגד, ניתן לקרוא את הפסוקים באופן אחר. בשונה מהפרשנות שה' יצר את העולם בשישה ימים, ניתן לטעון שהסיבה לכך שהעולם נברא בשישה ימים היא מכיוון שה' רצה לנוח ביום השבת. השורש שב"ת, מלמד ששבת היא מנוחה מעבודה. לדעתי, יש לשים לב לממד הנוסף הזה בשבת, שהוא היכולת לנוח ולשבות. ה' סיים את הכנתו לשבת בשישה ימים.

נחזור לפרשת המן. בפרשת המן כתוב: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", "וישבתו העם ביום השביעי". שביתת עם ישראל במדבר התאפיינה בכך שהם לא יצאו. יש עוד פרט שצריך לשים לב אליו בסיפור המן: מתואר שה' הוריד לעם ישראל שתי מנות מן ביום השישי כהכנה לשבת. עצם השביתה של עם ישראל במדבר בשבתם הראשונה, התקיימה על ידי כך שלא היו צריכים לצאת כדי להביא את המן, הכל היה מוכן מערב שבת. יציאתם בכל שאר הימים כדי ללקט את המן היתה כדי להכין לעצמם אוכל לאותו יום. ה' נתן להם כפליים כדי שלא יצטרכו להכין בשבת.

לאחר ניתוח זה, פרשת המן מקבלת פרשנות אחרת: ה' רוצה שעם ישראל יקיימו את השבת כברית לכך שהוא ברא את העולם. כמו שה' הכין את כל צרכיו וצרכי העולם לפני השבת, כך הוא גם ציפה שיעשו עם ישראל עם המן. לכן, הוא נתן להם שתי מנות מן בערב שבת. אם עם ישראל לא יכלו לצאת בשבתם במדבר ללקוט מן, הם היו חייבים להכין הכל לפני שבת. איסור היציאה בפרשת המן הוא בעצם הציווי להכין מחול לקודש, בדיוק כמו שעשה הקב"ה בששת ימי בראשית. במהות, כשהם יצאו ללקט מן בשבת, הם מאסו במן שה' נתן להם ביום השישי, כהכנה מחול אל הקודש. בלשון הפסוקים עצמם נראית ממד ההכנה ביום השישי: "והיה ביום השישי והכינו את אשר הביאו".

גם הגמרא מזכירה ממד של הכנה לשבת, מתוך המן. אומרת הגמרא בשם רב חסדא :

אמר רב חסדא: לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכיניו את אשר יביאו - לאלתר (שבת קיז ע"ב).

מהפסוקים ומהגמרא ברור שיש קשר ישיר בין הפסוקים בפרשת המן לבין ההכנה לשבת. בכל השבתות אחרי פרשת המן נמצא כבר המשכן. לפתע שבת הופכת הרבה יותר מורכבת. נוצרות הרבה מלאכות חדשות שעושים במשכן, שעליהן התורה מצווה להפסיק בשבת. מלאכות אלו הן כבר מלאכות שונות במהות ממלאכת הוצאה. שאר ל"ט מלאכות הן מלאכות יצרניות. לעומת זאת, מלאכת הוצאה היא הדאגה לכך שהכל יהיה מוכן לפני שבת.

קריאת מלאכת הוצאה בדרך חדשה - תירוצים לקושיות התוספות

כפי שצוין שתי קושיות הקשו התוספות:

1. למה מלאכת הוצאה נכללה כמלאכה בכלל ?
2. למה נפתחת המסכת במשנה הזאת ולא בפרק כלל גדול, שם מופיעות כל ל"ט מלאכות השבת ?

על פי הקריאה שהוצעה לפרשת המן, ניתן לתרץ היטב את הקושיה. אמנם צודקים תוספות שמלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה, כאשר מסתכלים על המלאכה מצד האדם. המלאכה, בשונה משאר המלאכות, איננה מלאכה יצרנית, ולכאורה נראית לא רלוונטית. אולם לדעתי צריך להסתכל על הדברים ממבט קצת שונה: עם הסתכלות על השבת מנקודת מבטו של הקב"ה, כל היחס למלאכות משתנה. בבריאה בפרשת בראשית יש שני צירים: האחד הוא ציר של הפסקה מיצירה בשבת, והשני הוא ציר ההכנה לקראת מנוחה ושבתה בשבת. ציר זה מתבטא בפסוקים בלשון השביתה (שב"ת).

מלאכת הוצאה היא מלאכה המאפשרת שהכל יהיה מוכן מערב שבת. השלב הכי בסיסי בהכנת מוצר הוא העברת חומרי גלם. אדם צריך להעביר חומרי גלם מביתו החוצה או מהחוץ אל ביתו על מנת שיוכל להכין. לכן מלאכת הוצאה היא המלאכה המפקיעה מאיתנו את היכולת להכין משהו בשבת.

בחזרה להתבוננות במלאכות האסורות בשבת. כאמור לעיל, אפשר להסתכל על השבת משתי נקודות מבט: של האדם ושל הקב"ה. מצד האדם הוצאה היא מלאכה גרועה, אך מצידו של הקב"ה אין כל הברדל. מה הפער אצל ה' בין האם האדם חורש, זורע, בונה או מוציא מרשות לרשות? הפסקה ממלאכות היצירה מצד אחד, וממלאכת הוצאה - שהיא מלאכת ההכנה - מצד שני, שתיהן מקיימות את ברית השבת שלנו עם אלוקים. שתי הקבוצות מסמלות את השבת של ה' בששת ימי בראשית.

בהסתכלות על מלאכת הוצאה באופן זה אפשר להסביר לפי שלוש השיטות שהובאו לעיל למה מלאכת הוצאה איננה מלאכה גרועה.

תוספות הקשו למה החיוב הוא דווקא בהעברה מרה"ר לרה"ר והפוך. התשובה היא שחומרי הגלם מגיעים מעולם החוץ והופכים לתוצר בעולם הפנים (רה"י). כפי שהגמרא מגדירה, רשות היחיד היא לאו דווקא ביתו הפרטי של האדם אלא כל מקום מבודד ונפרד. שם מייצרים דברים. כאשר לא ניתנת האפשרות להעביר מרשות לרשות, אנו נאלצים להכין לעצמנו את כל מה שאנחנו צריכים לפני השבת.

כפי שטענתי, אין הרבה פסוקים למקור של הוצאה, אלא רק פסוק אחד: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". הפסוק של המשכן ("ויכלא העם מהביא") רק מהווה את האפשרות לחייב את הוצאה כמלאכה. לא צריך ריבוי פסוקים מפני שזו מלאכה גרועה, אלא כי חשוב לתורה להדגיש כמה חשוב גם ממד ההכנה.

כך גם תיפטר קושית הרשב"א. כאמור לעיל, טען הרשב"א כי מלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה כיוון שאדם יכול להזיז דברים כל היום בלי להתחייב. מצד שני, אם יעביר אפילו חפץ קטן מרשות לרשות יתחייב. לפי הקריאה החדשה בסוגיה, אין

זה משנה כמה האדם זו וטורח. האיסור הוא בהכנה, ומכיוון שכך, אין קשר ישיר והכרחי בין כמות העבודה שאדם עושה לבין כמה זה מועיל לו בהכנתו לשבת.

לדעתי, הקריאה הזאת סותרת את טענת האור זרוע. כנגד האור זרוע, שטען שהוצאה היא מלאכה גרועה, בקריאה זו מלאכת הוצאה איננה מלאכה גרועה כלל. הוא טען שהיא מלאכה גרועה כיוון שהיא לא יצרנית. בניגוד לכך, אטען כי עצם העובדה שהמלאכה איננה יצרנית הוא לא הממד היחיד המבוקש בשבת. על פי הבנתי בסוגיה, שבת מתאפיינת על ידי שני ערוצים, אחד של יצירה ואחד של שביתה. אזי מלאכת הוצאה איננה מלאכה גרועה, היא פשוט לא שייכת לערוץ היצירה.

דרך זה ניתן לענות גם על הקושיה השנייה שאותה הקשה ריב"א. המשניות הבאות בפרק הן משניות שבהן מדובר על הכנה לשבת:

בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו
מבעוד יום ובית הלל מתירין (משנה, שבת א, ה).

מבלי להיכנס למהות מחלוקתם של בית הלל ובית שמאי, נראה כי המשניות מדברות על הכנה בשבת. שאר המשנה מדברת על דברים שיש לעשותם לפני שבת.

אם נחזור לקושיית ריב"א התשובה תהיה פשוטה. כאמור, ריב"א הקשה למה לא התחיל עורך הגמרא בסדר הכרונולוגי של שבת. כיוון שדין הוצאה הוא הכנה מקודש אל חול, בעצם עורך המשנה כן ערך את המסכת בסדר כרונולוגי. עיקר מלאכת הוצאה איננו מלאכה של יצירה בשבת, אלא מלאכה האוסרת הכנה.

מלאכת הוצאה – המלאכה הכי טובה שיש

על גבי קריאה זו ניתן לקרוא את המשנה בפרק כלל גדול בצורה אחרת. הסיבה לכך שמלאכת הוצאה נשנית אחרונה במשנה, היא מכיוון שהיא שונה במהותה מכל שאר המלאכות, אך היא גם סיכום של כל המלאכות. כוונתי, שבלי להעביר מרשות לרשות, כל המלאכות האחרות לא מתחילות בכלל.

על סמך זה, ניתן להגיד שמלאכת הוצאה היא המלאכה הכי טובה שיש. שבת המן היא השבת הכי בסיסית בתורה. לעם ישראל אין שום עבודה במדבר, הם עדיין לא בנויים משכן. כל מה שיש להם זה את מלאכת לקיטת המן. בהסתכלות על רשימת ל"ט מלאכות שבת בתקופתנו נראה שהרבה מן המלאכות כלל לא רלוונטיות לרוב אנשי העולם. כמה האדם הממוצע היום מתעסק במלאכת הזריעה? המלאכה היחידה שתמיד תהיה רלוונטית לכל אחד היא מלאכת הוצאה מהשבת הראשונה בעולם - שבת המן - ועד היום. נכון, כיום איננו מרגישים את הרלוונטיות של מלאכת הוצאה, אבל זה רק מחמת העירוב. ללא עירוב, השבת הייתה מקבלת תחושה אחרת לגמרי. מלאכת הוצאה הייתה רלוונטית לכל אחד, ורוב השבת הייתה מורגשת דווקא על ידי איסור ההוצאה.

מכיוון שזוהי מלאכה רלוונטית לכל אחד באופן תמידי, זוהי עוד סיבה לקרוא לה המלאכה הכי טובה שיש. לא מעבירים חומרי גלם מרשות לרשות. לכן חובה עלינו להכין את כל צרכינו לפני השבת. בזה מתאפיינת המהות האמיתית של מלאכת הוצאה.

הרמב"ם מתאר את מלאכת הוצאה כך: "אין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיוציא כשיעור המועיל" (רמב"ם, שבת יב, ט). הרמב"ם מגדיר חיוב הוצאה כשיעור שבו האדם יכול לעשות משהו עם החומר. קריאת הרמב"ם מובנת לאור ההבנה החדשה למשמעות מלאכת הוצאה. רק ברגע שהמוציא הוציא משהו משמעותי, יתחייב. הסיבה לכך היא שבלי להוציא חומר משמעותי אין כל ערך להוצאה. אם ההוצאה היא הכנה מחול אל הקודש, צריך להוציא שיעור המועיל להכין לשבת.

כפי שצינתי קודם, הדוגמה המובאת בהוריות דף ד ע"א למלאכה היא מלאכת הוצאה. אם היא אכן מלאכה גרועה, זו דוגמה מוזרה למלאכה בשבת. אבל לפי ההצעה הזאת, שמלאכת שבת היא המלאכה הכי בסיסית שיש, מובן למה מלאכת הוצאה היא הדוגמה למלאכה בשבת.

דבר דומה נראה בספר ירמיהו:

**וְלֹא תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדְשֶׁתֶם
אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת פֶּאֶשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם (יז, כב).**

גם פה מצווה ירמיהו את עם ישראל לא להוציא בשבת. מעניין שדווקא בציווי הזה בוחר ירמיהו לאפיין את השבת. למרות שלאחר מכן אומר ירמיהו: "כל מלאכה לא תעשו", המלאכה היחידה שאומר ירמיהו במפורש הוא מלאכת הוצאה. על פי קריאה זו, הדבר ברור. סיבה טובה יש לירמיהו לצוות על שמירת שבת דווקא על ידי הוצאה, שהרי היא המלאכה הכי בסיסית בשבת. היא רלוונטית לכל אחד בכל מקום. לכן זה כלל לא מפתיע שדווקא איסור ההוצאה הוא זה שירמיהו מצווה את העם.

בקריאה החדשה של מלאכת הוצאה, ניתן לקרוא את המשנה מכיוון אחר לגמרי. כאמור, משנה זו מליאה בהרבה פרטים ודינים. אך בסופו של דבר, בשורש המשנה, מדובר על צדקה. יש במשנה הרבה חיובים ופטורים, אך תוכנה הוא סיפור על בעל בית שנותן לעני צדקה. למה המשנה נוקטת את הדוגמה המוזרה הזאת לאפיין את מלאכת הוצאה? במקום לתת דגש על כך שבעל הבית הוא אדם טוב, אנו מדברים על שטים שהן ארבע וכו'.

לדעתי, הקריאה של מלאכת הוצאה במבט של הכנה פותרת גם את הקושי של המשנה. אם מלאכת הוצאה היא מלאכת הכנה, אז מתחייבים גם על צדקה. למרות שבעל הבית רק מעביר לעני אוכל, הוא מתחייב על מלאכת הוצאה. הסיבה היא שהעני היה צריך לדאוג לאוכל שלו לפני שבת. לכן, למרות שיש בכך מעשה מצווה של צדקה, מכיוון שהעני לא הכין את האוכל שלו מבעוד יום הוא מתחייב על מלאכת הוצאה. גם בעל הבית מצווה לא להכין לאחרים ביום השבת, לכן גם הוא יתחייב. לדעתי, זה המסר העמוק שהמשנה מנסה להחדיר בנו.

מתוך קריאה זאת אפשר לצמוח ולהבין את מלאכת הוצאה באופן יותר מטאפיזי. כאשר מסתכלים על שני ערוצים בשבת במקום ערוץ יחיד של יצירה, נוספים לנו ממד אחר וקומה אחרת לשבת של כל אחד ואחד מעם ישראל. איננו מאפיינים את שבת רק באי עשיית מלאכה. הערוץ הנוסף של השביתה בשבת מקבלת הרבה

משמעות. על ידי כך שכל ההכנות לשבת נעשו לפנייה, ניתן לנוח ללא שום דאגות. כל הדברים שאנו צריכים לשבת, אוכל, בגדים וכל שאר הצרכים כבר נעשו לפני שבת.

סיום – משמעות מלאכת הוצאה בשבת של היום

לסיכום, מלאכת הוצאה היא מלאכה מאוד מורכבת. התוספות התקשו למה החליט התנא לסדר את מלאכת הוצאה בפרק הראשון, שהרי התנא היה צריך להתחיל בסדר הכרונולוגי של שבת, ומלאכת הוצאה הייתה אמורה להופיע עם שאר המלאכות בפרק שביעי. מחמת קושיותיהם, הסיקו בעלי התוספות שמלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה, ולכן היה צריך לשנותה בהתחלה. היה צריך גם לשנות את המשנה באופן מוזר, עם כל דיניה, כדי להדגיש לנו שמלאכת הוצאה היא מלאכה.

הרב"ב א, האור זרוע ועוד ראשונים הסבירו באופנים שונים למה מלאכת הוצאה היא מלאכה גרועה: יש שאמרו שהיה צריך הרבה פסוקים כדי לחייב בה; כיוון נוסף הוא שהמלאכה לא פרופורציונלית, בעוד שאדם יכול לגרוור דבר כבד בתוך רה"י כל היום כולו, הוא לא יכול להעביר גרוגרת מרשות לרשות; כיוון שלישי הוא שמלאכת הוצאה איננה יצרנית כמו שאר המלאכות.

על פי תוספות, הוסק שהמקור למלאכת הוצאה הוא בפרשת המן. כאשר מסתכלים על פרשת המן, מבחינים במשהו מוזר. זוהי השבת הראשונה בתורה, כל מלאכתם במדבר בתקופה זו היתה רק ללקט מן. את זה ה' אוסר על עם ישראל ביום השבת ואף מכין להם מן שלא יבאש לשבת.

מתוך סיפור המן ואחרי קריאת פסוקי "ויכלו", שבהם מצוינת השבת האלוקית, ניתן להבין שמלאכת הוצאה קשורה דווקא במהות אחרת המאפשרת שביתה מלאה בשבת. כדי לקבל שביתה מלאה בשבת, צריך להכין הכל מראש.

כאשר מתמקדים במכלול ומביטים על כל מסכת שבת, הכל יותר בהיר ומוכן. מלאכת הוצאה היא מלאכת הכנה, ולכן היא גם מתאימה לפרק שבו המשניות מדברות על ערב שבת, ולא בפרק שביעי שם מדובר על השבת עצמה.

דבר זה גם מסביר למה היא שנויה כמלאכה האחרונה בל"ט אבות המלאכה. היא איננה קשורה במהותה לשאר המלאכות. לולי העירוב, מלאכת ההוצאה היתה המלאכה הכי רלוונטית לשבת שלנו, וזה לא משנה באיזו תקופה ובאיזה אזור מתנהלים החיים. מלאכת הוצאה מדברת בשפה אחרת משאר המלאכות, במהותה ותפקידה בשבת.

על פניה, היא נראית כמלאכה גרועה, אבל כשמסתכלים לעומק בערוץ השביתה בשבת, ולא רק על ערוץ היצירה, מגלים שהיא דווקא מלאכה טובה מאוד. המשנה המוזרה בתחילת הפרק מעבירה לנו את המסר שגם כאשר מדובר במצווה (צדקה), היא אינה מתרצת את החובה להתארגן ולהכין לפני השבת את כל מה שהאדם צריך.

שערים לגמרא

מלאכת הוצאה מחפשת משמעות